

مقدمه	پیشگفتار
بخش نخست	مقدمه
بخش دوم	پیشگفتار
بخش سوم	مقدمه
بخش چهارم	پیشگفتار
بخش پنجم	مقدمه
بخش ششم	پیشگفتار
مضمون‌ها و درون‌مایه‌ها	پیشگفتار
بخش هفتم	مقدمه
بخش هشتم	پیشگفتار
مضمون‌ها و درون‌مایه‌ها	پیشگفتار
بخش نهم	مقدمه
پیام	پیشگفتار

یا مرگ یا تجدد

«دفتری در شعر و ادب مشروطه»

ماشاءالله آجودانی

۱۲۵	مضمون‌ها و درون‌مایه‌ها
۱۸۹	بخش نهم
۲۰۹	پیام
۲۵۵	بخش هشتم
۲۷۱	بخش نهم
۲۹۳	پیام

۲۲۱/۲۲۲ - شماره ۲ - ۱۳۸۶ - ۲۲۱/۲۲۲ - ۲۲۱/۲۲۲ - ۲۲۱/۲۲۲

نشر اختران

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۷
مقدمه	۱۱

پیش‌زمینه‌ها و نظریه‌ها

بخش نخست	پیش‌زمینه‌های ادب مشروطه	۵۳
بخش دوم	نظریه‌پردازان نوآور در ادبیات مشروطه	۸۶
بخش سوم	روشنفکر: مشروطیت و امروز	۱۱۴
بخش چهارم	عشقی: نظریه‌ها و نوآوری‌ها	۱۳۰

تحول سبک

بخش پنجم	شعر مشروطه و زمینه‌های تاریخی	۱۴۵
بخش ششم	ترکیب آفرینی و ارتباط آن با فرهنگ شاعران	۱۸۹

مضمون‌ها و درون‌مایه‌ها

بخش هفتم	درون‌مایه‌های شعر مشروطه (ناسیونالیسم و تجدد)	۲۰۹
بخش هشتم	تابلوی مریم	۲۵۵

مشروطیت و تحقیقات جدید

بخش نهم	قزوینی و بدفهمی‌های نسل ما	۲۷۱
نمایه	۲۹۳	

پیشگفتار

مقالات این دفتر به مرور و طی ۱۸ سال گذشته در ایران و خارج از ایران منتشر شده‌اند. به لحاظ زمانی، نخستین مقاله‌ی منتشر شده این دفتر، مقاله‌ای است که با عنوان: «شعر مشروطه و زمینه‌های تاریخی تحول ادب مشروطه» در بخش پنجم آمده است و با عنوانی دیگر در سال ۱۳۶۴ در مجله «نشر دانش» در تهران منتشر شده است. «تابلوی مریم» نیز در ایران و در فروردین و خرداد ۱۳۶۵ در مجله «آینده» انتشار یافته است. دیگر مقالات این دفتر در خارج از ایران منتشر شده‌اند و از لحاظ زمانی، آخرین آن‌ها مقاله‌ای است که با عنوان: «قزوینی و بدفهمی‌های نسل ما» در بخش نهم آمده است. این مقاله به اشاره‌ی استاد علامه‌ی ما، استاد احمد مهدوی دامغانی، در ۱۳۷۸ شمسی نوشته شده و در همان سال در مجله «گلستان» در آمریکای شمالی منتشر شده است. تجدید چاپ آن در این دفتر به ساحت ارجمند او تقدیم شده است که استاد مسلم دو زبان و ادب فارسی و عربی است و برگردن من و همه کسانی که با هم در دوره فوق لیسانس و دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه تهران، افتخار شاگردی او و استاد سیدجعفر شهیدی را داشته‌ایم، حقوق بسیاری دارد. نیز همین جا باید یاد‌ی کنم از استاد شفیع کدکنی که رساله‌ی دوره دکتری‌ام با عنوان: «بررسی انتقادی اسلوب‌های شعر مشروطه» زیر نظر و اشراف او و در سایه‌ی خرد و دانشش به نگارش درآمده و دفاع شده است. دو مقاله‌ی اول و دوم این دفتر از همان رساله با اندکی جرح و تعدیل بعدها در مطبوعات منتشر شده است.

چون پاره‌ای از مسائل و مباحث در متن این مقالات به اجمال و اشاره مطرح شده بودند، نویسنده خود را ناگزیر دید که با نوشتن مقدمه‌ای نسبتاً

مفصل، برخی از نکات مهم آن مسائل و مباحث را بیشتر بشکافد. حال آن که در اصل، همان‌گونه که یکی از دوستان فاضلم نظر داده است، می‌بایست این مباحث در جای خود و در متن مقالات مطرح می‌گردید تا ساختار مستقل مقالات حفظ می‌شد. در آن صورت - برای نمونه - نظریات برلین باید به مقاله‌ی: «روشنفکر؛ مشروطیت و امروز» افزوده می‌شد و بحث مربوط به آزادی در شعر فرخی و بهار، نیز بحث مربوط به «مدرنیست»ها به بخش هفتم: «درون‌مایه‌های شعر مشروطه، ناسیونالیسم و تجدید» منتقل می‌گردید و...

همه‌ی این مقالات با تجدیدنظرها، حذف و اضافات و حتی دوباره‌نویسی‌ها، در این مجموعه تجدید چاپ و نشر شده‌اند. گاه افزوده‌های این مقالات آن اندازه است که به مقالات هویت تازه‌ای می‌دهد. از این دست است دو مقاله‌ی بخش‌های پنجم و هفتم که در آن‌ها تجدیدنظرهای کلی شده است و بعضی بخش‌های آن‌ها دوباره‌نویسی شده‌اند. دلیل این همه تجدیدنظرها روشن است: از پس ۱۸ سال، نویسنده‌ی این مقالات به دانسته‌ها و اطلاعات جدیدی دست یافته است. نیز در دیدگاه‌ها و نظریات او درباره‌ی نهضت مشروطیت ایران به‌طور کلی و درباره‌ی ادبیات این دوره، دگرگونی‌هایی رخ داده است. گاه این دگرگونی‌ها مبنای نظری و تاریخی مشخصی دارد. از باب امانت به حذفی اشاره می‌کنم که در بخش پنجم این دفتر صورت گرفته است. در نشر نخست آن مقاله در سال ۱۳۶۴ شمسی، آن مقاله را این‌گونه به پایان برده بودم: «... همین است که بعد از فتح تهران با روی کار آمدن کابینه سپهدار زمینه‌ی مناسب برای دیکتاتوری رضاخان فراهم می‌شود و بعدها با روی کار آمدن رضاخان دفتر مشروطه و مشروطه‌خواهی بسته می‌شود و حاصل همه‌ی مبارزات ضداستبدادی و ضداستعماری مردم ما بدان‌جا می‌انجامد که حکومتی مستبد و سخت و وابسته به بیگانه بر سر کار می‌آید...»

و این‌جا یعنی در این دفتر آن سطرها را از پایان آن مقاله حذف کرده‌ام، چرا که امروز به دلایل تاریخی مختلف، و بر اساس ملاحظاتی که در پایان کتاب «مشروطه ایرانی و...» به آن‌ها اشاره کرده‌ام، نظری کاملاً متفاوت با آن چه که آن‌جا یعنی نزدیک به ۱۸ سال پیش در ۱۳۶۴ شمسی نوشته‌ام، دارم:

یعنی دیگر معتقد نیستم که رضاشا تعطیل‌کننده مشروطیت بوده است و یا حکومتش سخت به بیگانه وابستگی داشته است.

از آن‌جا که مقالات این دفتر در طی سال‌ها و زمان‌های مختلف منتشر شده‌اند، گاه پاره‌ای از مطالب و شواهد و نمونه‌ها به مناسبت‌های مختلف در این مقاله یا آن مقاله تکرار شده‌اند. (نگاه کنید به بخش‌های پنجم و هفتم این دفتر). این موارد از آن جهت حذف نگردیده‌اند تا ساختار مستقل مقالات حفظ شود. حذف آن‌ها به این ساختار مستقل لطمه می‌زد. از این بابت از خواننده پوزش می‌خواهم.

هریک از مقالات این دفتر به توضیح و بررسی جنبه‌ی خاصی از شعر و ادب این دوره و تحولات آن اختصاص یافته است. یکی از انگیزه‌های من در جمع آوردن این مقالات و کنار هم نهادن آن‌ها با ویرایش تازه و افزودن و کاستن‌های بسیار، این بوده است که دفتری فراهم آید تا شاید بتوان در آن به برخی از جنبه‌های شناخته شده یا کمتر شناخته شده‌ی شعر و ادب این دوره، از زاویه‌ی دید دیگری نگریست و احتمالاً بحثی را در ضرورت بازنگری میراث ادب این دوره و نقد اصولی آن، پیش کشید. گرچه تا کنون نوشته‌های بسیاری درباره‌ی ادبیات این عصر منتشر شده است و کتاب ارزشمند «از صبا تا نیما» نوشته‌ی یحیی آرین‌پور، در زمینه‌ی تاریخ ادبیات این دوره در دست است، اما هنوز کار نکرده، و مطالب ناگفته و نانوشته درباره‌ی شعر و ادب و فرهنگ این دوره بسیار است. یکی از کارهای نکرده، نگارش «تاریخ فرهنگ» این دوره‌ی متحول و متفاوت است. برای نگارش چنین تاریخی، در کنار کارهای ضروری دیگر، ضرورت دارد که شعر این دوره و بنیادهای نظری آن که عمیقاً ریشه در فرهنگ عصر دارد، از جنبه‌های گوناگون و به دست افراد مختلف، مورد نقد و بررسی قرار گیرد. انگیزه‌ی دیگرم این بوده است که اگر دانشجویی یا خواننده‌ی علاقه‌مندی بخواهد با جنبه‌های عام شعر دوره‌ی مشروطه و برخی مسائل عام ادبیات این دوره آشنا شود، دفتری «جمع و جور» در اختیار داشته باشد که تصویری کلی از شعر این دوره و برخی مسائل و مباحث مهم آن به دست دهد.